

LAKATOS-FLEISZ KATALIN

„A gentlemantól az ördögig”

A napló mint írásforma Szentkuthy Miklós

életművében

LAKATOS-FLEISZ KATALIN (1978) Kolozsvár

„Eszembe jut, mikor Monacóban jártam: a tenger partja fölött egy széles autószertráda fut, de valójában pilléreken álló híd, úgyhogy a szertráda alatt befolyik a tenger, és az ember folyton hallja a zúgást. Borzasztóan szeretem ezt a hangot. [...] Mindenhova elkísért. Így zúg bennem minden múltam minden eseménye, gondolata, figurája, érzésvilága, örök jelenlétben.”¹

Szentkuthy hatalmas naplóhagyatékából az első részletet, az 1930-as évektől 1949-ig vezetett 2013-ban nyitották ki a Petőfi Irodalmi Múzeumban. Változatos tematikájú, rendkívül tömör szövegek ezek, megtalálhatóak bennük a mindennapi élet apró-cseprő eseményei, készülő művek tervei, ötletei, saját vagy más művekre vonatkozó reflexiók, gondolati eszmefuttatások, érzések, hangulatok. Sűrítettsége révén a naplóbejegyzés a széljegyzetek technikájával rokon, amely technikát, írói módszert az író szavaival jellemezhetünk a legtalálósabban: „Mert ha hiszitek, ha nem, ott aztán olyan tömörséget valósítok meg, mint a román oszlopfők kis helyre összezsúfolt jelenetei.”²

Szentkuthy 1939-től rendszeresen, naponta vezetett naplót, halála napjáig. Valójában már a harmincas évektől kezdődően írt naplóbejegyzéseket, de még nem naponkénti rendszerességgel, illetőleg az ezekben a bejegyzésekben még nincsenek naponkénti datálások. Végrendeletében naplót zárolta, a kezdetektől, azaz a harmincas évektől 1949-ig írottakat halálától számított huszonöt évre. (Értelemszerűen a mostani vizsgálódás csak a napló ezen részét érintheti.) Az 1949 és 1988 közöttiek a halálától számított ötven évre zárolta, ezek 2038-ban hozhatók nyilvánosságra.

Miért írt Szentkuthy ilyen hatalmas mennyiségű naplót? Mi volt a célja vele? – tehetnénk fel a korántsem csak költői kérdést. A választ maga az író adja meg egyik megszólalásában, miszerint: „Nem a megörökítés, az emlék lerögzítése izgat. Nem azért írok naplót, és nem azért imádom a fényképeket, hogy maradandóság-szomjamat kielégítsem, hanem csupán azért, mert *akkor* lesz valóság számomra az, amit átélek, ha lefényképezem vagy leírom”³ (kiemelés az eredetiben).

Egyrészt tehát itt van Szentkuthy hatalmas valóság- vagy életéhsége, amiben minden pillanatnyi, folyamatos, befejezetlen, és itt van a lejegyzés vágya, ami ugyan nem a maradandóság miatt lényeges, hanem mert a megélt élet csak az írás révén lesz valóság.

Élet és írás különös egyensúlya Szentkuthy nemcsak „főművében”, az óriásnaplóban, hanem a már korábban publikált naplókban is centrális probléma. A hamarosan a *Prae* után, 1935-ben megjelent *Az egyetlen metafora felé* című naplószerű elmélkedésekben is ugyanúgy helyet kap, mint *Az alázat kalendárium*a című, szintén naplószerű jelleget mutató kötetben, akár a játékos, maszkirozó kedvvel megalkotott művészek szájába adva. És akkor még nem is beszéltünk a különböző naplószerű, átmeneti műfajokban tett vagy akár az életrajzi, áltörténelmi regényekbe szőtt álarcos vallo-másokról!⁴ Élet és írás egyensúlya egy folyamatosan hol ide, hol oda billegő mérleghez hasonlít. Szentkuthy számtalan helyen hangsúlyozta az élet primátusát az írással szemben, úgy tűnik, hogy ez a dilemma állandó vívódást jelentett számára. Egy feloldhatatlan kettősség ez: hiszen ugyan élet és írás kapcsolatában az élet az első, de ahhoz, hogy az életről megérett tudomásunk legyen, írni kell. Ne gondoljuk, hogy egy intellektuel álkérdés ez, kimódolt, keresett problémagyártás, ugyanis az élet- és az írásvágynak ez a sajátos megélése teszi Szentkuthy szövegeit olyanná, amilyenek, vagyis mélyen impresszionista, azonnali benyomásokat is szövegbe emelő, folyton változó, sok

Jelen tanulmány az MTA Domus Hungarica Scientiarum et Artium pályázat támogatásával készült.

esetben a befejezetlenséget⁵ is vállaló írásokká. Szövegeiben az írás, a lejegyzés mintha versenyt futna az élet lüktető, folyton változó, gyors folyásával, ugyanakkor a szikrázóan éles reflexiókban, a kapcsolatokat kereső, összefüggéseket gyártó attitűdben már a kifejezés munkáját érhetjük tetten.

Közhely, hogy Szentkuthy nemcsak emberként, de íróként is az állandó jelenben élt. Ugyanakkor érdemes e közhely mögé néznünk, mert többek között alapvető regényszerkesztési eljárásoknak bukkanhatunk a nyomára. Még a konvencionálisan az elbeszélés múlt idejét alkalmazó regényformában is sok esetben előttünk áll az, aki beszél, a maga sajátos nézőpontjával, amikor is meséjében a múlt idejű elbeszéléséhez képet legalább olyan fontosak a jelen apró, életszerű mozzanatai. Ez történik például az *Őnarckép álarckokban*, azaz jeles művészek portréit feldolgozó regényeinek elbeszélőinél sorra.

Nem túlzás, ha azt állítjuk – magának az írónak a gondolatát idézzük –, hogy az egész életmű naplójelleget, naplóformát mutat. És félreértés ne essék, egyáltalán nem az önvalomás, az önfeltárás, az énéesség miatt. Hol kezdődik és hol húzódik a személyiség határa? – Szentkuthynál nem ez a naplóírás tétje. A naplóforma sokkal inkább alapvető írástechnikai kérdésekhez vezet minket.

NAPLÓ – SZÉLJEGYZET – ÁLARC

Az eddig elmondottak – hogy minden Szentkuthy elébe kerülő dolog azonnal burjánzó életsűrűséggé válik – írónk könyvhöz, saját könyvtárához való viszonyát is érthetővé teszik. Szentkuthy talán sokak számára meglehetősen szentségtörő módon használati eszközöknek tekintette könyveit, amelyek – még a legértékesebb albumok is – széljegyzetek tömkelegét, az író saját kézjegyének nyomait viselik magukon. Legendás könyvtárának – mintegy huszonötezer kötet – legelrejtettebb zugaiban is különös naplójegyzetek rejlenek.

Hogyan helyezhetők el életművében a széljegyzetek, azaz a könyveinek margójára írt rövid, tömör bejegyzések? Rögtön meg is válaszolható a kérdés, ugyanis széljegyzet és napló mélyen egymásra utaltak; Szentkuthy maga is azt vallotta, hogy naplói kevéssé érthetők a könyvtár közelsége nélkül, könyveinek datált széljegyzetei pedig a napló vonatkozó részeiből kapnak magyarázatot.⁶ A könyveibe írt széljegyzetei miatt ragaszkodott hozzá végrendeletében, hogy naplói és könyvtára maradjanak együtt.

Amit Szentkuthy az életről mond, az az olvasásra is érvényes. Azaz nemcsak az élet válik valóssá akkor, ha lejegyzik, az olvasás is akkor válik életté, ha írásban *megvalósul*.

Széljegyzet és napló kapcsolatában egy olyan sajátos, az író teljes világképére érvényes rend mutatkozik meg, amely a véletlen, esetleges kapcsolatoknak, az ellentétek váratlan átfordulásának erős értelmező erőt tulajdonít. Ez a világszemléleti alap magukban a Szentkuthy-művekben is megvan, de a széljegyzetekben mégis másként mutatkozik meg. Különösen az impozáns művészeti albumok képei mellett található sűrű beírásokban látható az, ahogy a kommentárok, dátumok, szabad asszociációk, ötletek a képpel együttesen hatnak a befogadó tudatában. Maga a kép beolvastja a mellette levő szöveget, de fordítva is hat: a szöveg hatására a kép illusztráció is lesz. Nemcsak az író valamikori olvasásmódját mutatják meg a széljegyzetek egyfajta naplóként, hanem a mű egy olyan életközegét, életszerűségét, amit az író egyéb írásaiban számos helyen hangsúlyoz. Havasréti József megfogalmazása szerint: „A széljegyzettel ellátott könyvoldal olyan tükör, mely egyszerre saját és idegen – akár Narcissus mítoszában az arckép és a szent forrás vize –, hiszen a könyvre firkáló olvasó szellemi portréját tükrözi, de idegen közegen, egy másik kéz által szerzett szövegen keresztül.”⁷

Ilyen értelemben a képek köré írt széljegyzetek Szentkuthy rajzainak, naplóillusztrációinak, valamint dedikációival rokon marginális, ugyanakkor markáns és egyedi műfajai között helyezhetőek el. Mindegyik műfaj közös jegye, hogy egy kiinduló művet, szöveget kapcsolatba léptet egy újabb, másodlagos szöveggé működő közeggel. A hangsúly a kapcsolatba lépés próbálkozó, tapogatózó, kérdésekkel teli jellegén van, a műalkotás, a kép időtlen sugárzásának, valamint a kézírásnak esetleges, időben (dátumokban) megmutató közöttségén.

A 2013-ban kinyitott naplók feldolgozásakor ellenőrizhetjük az általa annyiszor emlegetett súrítt stílust, és összehasonlíthatjuk könyvtára számos könyvének széljegyzeteivel, amelyeken a naplószerű bejegyzések tanúskodnak erről a tömörségről. A tömörség, rövidítés egyrészt a mindent lejegyzés, az élet nyomában való versenylétezés vágyából táplálkozik. Másrészt ezek a bejegyzések minden tömörségük mellett széles asszociációs horizontot mutatnak. Kicsiben tehát

a Szentkuthy által vallott íráseszményről tanúskodnak, csak hogy itt a kapcsolati feszültségek a szűk írástér miatt még meglepőbbek.

A primer lejegyzés, a rögzítés vágya a széljegyzetekben lépten-nyomon odatolakodó dátumokban érhető tetten. A dátum külön világ a jegyzetek szöveges kommentárjai mellett, amely utóbbiak a kép vagy szöveg nyomán kialakult reflexiókat jegyzik röviden. A dátumok ezzel szemben már elválnak a konkrét szövegtől, vagy csak lazán kapcsolódnak hozzá tartalmilag, ugyanis az élet aprócseprő, de a naplóban mégis lejegyzésre érdemes, tehát jelentős eseményeihez vezetnek.

Lássunk erre egy konkrét példát!

Szentkuthy kedvelt olvasmányai közé tartozott a négykötetes, Schütz Antal-féle *Szentelek élete*. A kötetek az író széljegyzetekkel legsűrűbben ellátott könyvei közé tartoznak. Az egyik oldalon található a következő dátum és bejegyzés: „300-tól 333-ig = 1949 szept. 10.” Az előbbi számok a *Szentelek élete* oldalszámjai – ennyi világos. (A bejegyzés maga is a 300. oldalon található.) Utánanévezve a dátumnak, a kinyitott óriásnaplóban a vonatkozó dátumon a következő bejegyzések állnak: valóban a *Szentelek életének* olvasásával indít a bejegyzés, de nem akármilyen mondatba ágyazva. Ugyanis: „hajnalban lent a kocsmakertben *szentelek életét* olvasom = *Kik* vettek körül ezekben a rettenetes napokban? Szept. 5-től olvasom szept. 10-ig: Szent Ida, Lorenzo Giustiniani; szent Szerafina; kassai vértanúk; Japán-i vértanúk; szent Guido; torentinói Miklós stb. stb.” (kiemelések az eredetiben). A „rettenetes napok” kifejezés már az írói élet kellős közepébe röpít, ugyanis egy korábbi, 1949. szept. 7-i bejegyzésből megtudjuk, hogy ekkor bocsájtották el munkahelyéről, az Árpád Gimnáziumból. Még hozzá egyéves londoni úttjáról hazaérkezvén cinikus gesztussal, miszerint nem gondolták, hogy hazajön. Visszatérve a naplóbejegyzésre rögtön ezután megtudjuk, hogy a felsorolt szenteleket nemcsak személyes élete vizsgálta, hanem nagyon is írói céllal olvassa, mivel köztársaságnak meg akarja írni az *Orpheus* sorozat VII. kötetében. Majd a hétköznap történéseinek részletes lejegyzése következik: nőekkel való találkozások, Frank Frigyeséknél való vendégeskedés az ott elmondott művészetelméleti fejtegetésekkel. Érezzük, hogy hatalmas történéshalmaz van ebbe a viszonylag rövid (mert a belezúfolt eseményekhez képest rövidnek tűnő) naplóbejegyzésben. Tömör, sietős mondatok, a tömörséget grafikailag is kiemelő megoldások, rövidítések, aláhúzások, egyenlőségjelek tarkítják ezt a bejegyzést is, mint ahogy ezek a grafikai megoldások a naplók egészére érvényesek. Azt is érdemes megfigyelnünk, hogy ebben a naplóbejegyzésben is, mint ahogy másokban is, a rövid mondatok jelen idejűek. Azaz nem a történetmesélés szokásos – és az elbeszélés múlt ideje révén óhatatlanul stilizációra hajló – hangja dominál itt, hanem a jelen villódzó azonnalísága. Persze stilizáció az ehhez hasonló naplóbejegyzésekben is van. Hiszen az alakokról adott nagyon plasztikus, néhány szónyi, lényegre törő jellemzések alapján kibontakozik előttünk, olvasók előtt is egy alak nemcsak külsejében, hanem egész „gestalt”-jában. Olyanok ezek a rövid leírások, mint egy-egy festmény néhány nagyon erőteljes vázlatos ecsetvonása, amely nyomán a kirajzolt arcél felmutat egy portrét, aki azonban több mint a kép eredetije, mert benne a festő kéznyma, az eredetiség itt és mostja kap formát. Itt van például Szentkuthy egyik szerelmének, Magdának sziluettje: „Magda lejön = új kék ruhájában, ő varrta, bársony szegélyek [...] – elmegy feketekávázni (Széll Kálmán tér); addig itt hagyja kis kabátját (Nap... ősz...)” Vagy Kozma Erzsébet (Feldes Istvánné) portréja: „Jön is. Fekete pullover; fekete szoknya óriási (népi jellegű) vörös stráfokkal. Új nagy disznóbőr aktatáska. Magas állása lesz a zeneakadémián. Válik »Feldes«-től, aki egy Horváth Kláriba szerelmes” (kiemelés az eredetiben).

Szentkuthynak az 1930-as évektől 1949-ig vezetett naplója formailag számos eltérést mutat. A harmincas éveket (1933-tól egész pontosan) még elsősorban tömör, vázlatos feljegyzések jellemzik. Gyakran alkalmaz a kivonatosságot megkönnyítendő grafikai jeleket, ábrákat: nyilakat, rajzokat, zárójeleket, kötőjelezést és mindenekelőtt aláhúzásokat. Egyes szavak aláhúzása a kiemelés kedvéért egyébként a naplókéziratokban végig előfordul. Ebből is látszik, hogy Szentkuthy az írásban is a lehetőségek minél szélesebb körű kiaknázására törekedett, szinte láthatóvá, egyetlen pillantással átfoghatóvá szerette volna tenni leírt tartalmait. Minden nyerseségükben, vázlatosságukban is hatalmas gondolati tablók ezek a címszavas naplólapok, amikből néhol kikristályosodik egy-egy lakonikus gondolat, mint például a következő is: „Az *agy* számára *nincs* gondolat, csak az ember számára; az agynak az a gondolat, mint a gyomornak a gyomorsav. Feltűnő: az *érzékelés*hez (szín, hang stb.) éppúgy az *agy* kell, mint a gondolathoz! Játék = az *érzékelés* is *intellektualitás*, a gondolat is csak *fogsor*” (kiemelés az eredetiben).

Vagy a következő, szintén a gondolkodás témánál maradva:

„Gondolkozni nem lehet »valamiről«. Gondolkozás és téma kizárják egymást. Téma = megköveteli a dekoratívtságot, alkalmazkodást stb. A »legtermékenyebb« a téma nélküli gondolkodás (*nem* a »gondolatról való gondolkodás«!). Minden gondolat után marad valami maradék, melléktermék és »ineffabile«. Mi az? Talán éppen a »lényeg«? Talán csak lelki visszhang, haszontalan neuraszténias hallucináció? De éppen ez az érdekes, hogy a gondolkozásnál mindig megvan a kérdés lehetősége: lényeg-e vagy neuraszténia?” (kiemelések az eredetiben).

Megfigyelhető, hogy a nyers gondolatmagvak, benyomások, témavázlatok között néhol megjelenik egy-egy hosszabb önelemző, akár önmarcangolóan kegyetlen, őszinte írás is. Ilyen például a bécsi útja során írt, magányának, elveszettségének hangot adó hosszabb szövegrész. Szentkuthy huszonhat éves ekkor, a szövegből ezt is megtudjuk, hogy ez az első külföldi útja egyedül, az elveszettség érzése tehát érthető. Azonban a naplóból kiderül, hogy más tekintetben is válságos időszak ez az írónak. A *Prae* kiadása után ugyanis szembe kellett néznie a könyv nyomán fellépő értetlenkedéssel – a napló ezt így fogalmazza meg: „*Prae*-n mindenki röhög” – és az az kiváltotta csalódás az írást is elnyomta benne. De mást is megtudunk ebből a szövegből. Írói-személyiségbeli alkatának különösségét így határozza meg: „abszolút képtelen vagyok figyelni egy földi dologra – *mindig* [...] Isten és egész sorsom van tudatomban! Minden pillanatban az *egész*, az ember számára a leglehetségesebb *teljes* vakító-vadító üdvösséget várom” (kiemelés az eredetiben), és mindez a különtség, a sehova sem tartozás frusztrációját váltotta ki belőle. Hozzátehetjük: az írói életpálya éréseinek, fejlődésének csirái mutatkoznak meg ezekben a korai vallomásokban, hiszen idősebb korában készült interjúiban Szentkuthy már írói alkatához mélyen hozzátartozó, egyéni sajátosságként említi ezeket.⁸

Meg kell jegyeznünk, hogy a korai, harmincas években írt naplófüzetekben még nem vagy csak elvétve találunk naponkénti dátumozást. Így a fenti, bécsi útját kommentáló bejegyzés is összefolyik a későbbi, a hazautazást követő bejegyzésekkel, azaz az utazást is visszatekintő nézőpontból értelmezi. Viszont az események zsúfoltságát, egymásra torlódását a szinte gyónóan személyes hangnem fogja egybe. És ugyanez a személyes hangnem ott van az *Egyetlen metafora felé* című naplókötetében is, amely ugyan irodalmilag kiérlelt írásokat közöl, de a téma tekintetében egy-egy helyen szinte megismétli a kéziratos napló tétova, frusztrált hangú bejegyzéseit.

Minket, olvasókat mégsem szabad megtévevessen ez a személyes hang, vigyáznunk kell, nehogy az őszinteség, kitárulkozás lenyomatait keressük a naplókban. Az olvasó nem voyeur, aki elhallgatott titkokra vadászik. Egy ilyen olvasatnak semmiféle tétje nem volna. Minden naplóbejegyzésben óhatatlanul ott van az írás közvetítő-értelmező, ha úgy tetszik, fátyolszerűen elfedő-megmutató médiuma. (Nem véletlen, hogy Szentkuthynál mennyire centrális, folyton szóvá tett dilemma volt élet és írás kettőssége.) Az írás soha nem lehet közvetlen, nyersen megélt élet, nem eshet egybe a kettő, noha az írásnak is megvan a maga élete, az értelmezésben mozgó, formát kapó élet. Továbbá a megélt élethez képest már egy kettős elhajlással, az előbbi képhez híven: fátyollal kell számolnunk. Egyrészt ott van a naplóíró önértelmező, írásra szoruló tekintete, másrészt a mindenkori naplóolvasó, aki a maga habitusával, körülményeivel, eszköztárával látja, önmaga is értelmezi ezt az írói önmegértést.

A naplón belüli őszinteséget tehát helyesebb, ha hangnemként, stilizált őszinteségként értjük. Ezt a stilizált őszinteséget különösen szépen mutatják meg például az 1937. május–júniusi bejegyzések. Számos művészeti élményhez kapcsolódó fejtegetést találunk itt (maga a művészet megint csak egy fátyol az önmegértéshez!), ugyanakkor a művészethez kapcsolódó fejtegetések a naplóíró életének centrális problémájához visznek. Ebben az önreflexív pillantásban nyoma sincs semmiféle közvetlenségnek. Persze az ekkortájt írt bejegyzésekben nem is az élet apró-cseprő dolgai, sokkal inkább írás és valóság feszítő, paradoxonokba torkolló kettőssége a vezérfonal. Ez a kettősség viszont az élet és írás határának senki földjén lebegtetni az ént, úgy mutatja meg, hogy el is rejti.

„Az a benyomásom, hogy ilyen valóságúnak és ilyen *érdemesnek* még senki sem látta a valóságot, mint én. Az én valóság-szeretetemnek nincs határa. Az ilyen ember el van veszve, halálra van ítélve. Nem különös titok ez? Minél jobban látja, hallja, szagolja valaki a valóságot, annál jobban ki van zárva belőle? Hogy az én-fajta valóság-érzék már betegség? Summa = egyetlen vágyam van: mindazt, amit pillanatról pillanatra látok, érzékelek, legyen örök. Művészet és vallás már csak otromba bővli-narkózisok” (kiemelés az eredetiben).

Az ilyen típusú, paradoxális fejtegetéseket – amelyek egyébként bűvópatakként az életműben bárhol felbukkanhatnak – érdemes Szentkuthy műveire írt egyfajta bevezetőként, kulcsként, ha

úgy tetszik, elméleti szakirodalomként olvasni. Aminek nem mond ellent, hogy ezen szövegek el-
lentmondásos mélységükben maguk is a szépirodalmi szövegekként olvashatóak. Hiszen a követ-
kező bejegyzésben, amikor a pillanatokban zajló élet megörökíthetlenségéről ír, vajon nem ír-
sainak motorjáról is beszél? Arról a vakfoltról tulajdonképpen, amely a látást teszi lehetővé?

„Az egyetlen, amiért élni érdemes: az extázis – s az egyetlen, ami a leggyalázatosabban
komikum, a kifejezett extázis! El tudom-e majd választani két életemet – a mániákus valóságba
menekülést és a mániákus kifejezést? Le tudok-e majd mondani az irodalomban életem boldog-
ságáról, tartalmáról – a valóságról? Mily gyönyörű tudat – életem életadó tartalmát sohasem örö-
kíthetem meg. Se mámort, se nüanszot – soha. A Nap színét, a szél ízét, a lomb hangját ebben
a pillanatban... ez örökre elvész. »Romantikus séma-neurózis« – mondja minderre majd Halász
Gábor. Tant mieux.”

Mi ez a folytonos valóságéhség Szentkuthynál? Miért ilyen kínzóan eleven probléma? – tehet-
nének fel a kérdést. Valójában annak érzése ez, hogy a valóság soha nem élhető át közvetlenül. A va-
lóság és az ember között mindig ott van a közvetítő tudat, a reflexió, a mindig valahogyan megélt,
megtapasztalt világ. Ezt a közvetítő tudatot nem lehet kitörölni, a legtöbb, amit az ember tehet, hogy
alkotó játékba vonja. A valóság és a felfogó tudat villódzása logikus okozati sémák szerint megért-
hetetlen, inkább paradoxális igazság. Mert tudat és valóság egymás ellen dolgozik. A pillanatnyi vál-
tozások öröklétbe való dermesztése – amit Szentkuthy áhít – ugyan kizárják egymást, de csak ak-
kor, ha az öröklétet statikus, állóképszerű valaminek fogjuk fel. Ezzel szemben az írásban mégis
megvalósulhat egy öröklét, méghozzá nem statikus, hanem változó, dinamikus formában, amikor az
életesemény és a reflektáló tudat a kifejezésben egymásba ér, felszítják egymást. Szüntelen sé-
ma-rohanás ez a valóság, szükségszerű velejárója a búcsúzás, az elengedés, de az újra való nyitott-
ság is. Formája szerint a napló a megfelelője ennek az öröklétre kihelyezett valóságéhségnek, mert
nem a fényképszerű megörökítés, hanem a primeren megélt élet valósággá transzformálásának
célja vezeti.

Innen jön az, hogy Szentkuthy nem napló formájú szövegei, hanem életrajzi regényei is napló-
jellegűt mutatnak. „Önarckép álarcokban” valóban – az író maga nevezte el így művészekről írt
regénysorozatait –, de az önarckép itt nem a regényhős mögött minduntalan felderengő „igazi” írói
arcot jelenti. Az álarc elfedően megmutató vibrálása a lényeges, amely álarc maga az egész regény-
világ a legapróbbnak tűnő eseményeivel is. Még a leginkább írói önarcképet megmutatni szándéko-
zó *Arc és álarc* című regényben sem azok az összefoglaló kijelentések érdekesek elsősorban, ame-
lyek a főhős Goethe saját és mögötte felismerhetően az író Szentkuthy életének summázatát adják,
inkább azok az apró, mellékes életmozzanatok, váratlanságok, amikben az élet a reflektáló megfi-
gyeléssel karöltve kisül, vibráló elevenséggel telik meg. Az egész, a maga elevenségében, ellent-
mondásosságában megélt élet tehát az álarc, amit végleg levetni sohasem, legfeljebb cserélgetni
lehet. De leginkább expliciten álarc a színpad, a színház, a karnevál – talán nincs is olyan regénye,
amelyben a színház nemcsak metaforaként, de alkotó-rendező elvként ne lenne jelen. Álarc, szín-
pad és napló tehát mélyen összefüggenek, az álarc is napló, és a napló is álarc. A színházszerű te-
kintet még Szentkuthy „főművéhez”, a legintimebb, elsősorban önmagának szánt óriásnaplójához is
eltéphetetlenül hozzátartozik.

JEGYZETEK

¹ SZENTKUTHY Miklós, *Frivolitások és hitvallások*, Magvető, Budapest, 1988, 562.

² *Uo.*, 552.

³ *Uo.*, 549.

⁴ Ha visszamegyünk a kezdetekig, az 1927-ben, tizenkilenc évesen írt *Barokk Róbert* című regényéig, az írói al-
kat gyónásszerűen vallomásos természetrajzát a keletkezésig vezethetjük vissza.

⁵ Tompa Mária egyik találó megfogalmazása: Szentkuthy esetében a befejezetlenség nem más, mint állandó ké-
szzenlét, éberség, nyitottság az élet folyamatos változásaira.

⁶ „Könyvtáram szerves része óriás naplómnak, könyveim majdnem minden lapján dátumok, utalások naplóra, a
naplóban utalások az illető könyvre, képre, lábjegyzetre. Naplóm – nem értelmetlen, de – félig hasznos könyv-
táram nélkül.” SZENTKUTHY, *i. m.*, 9.

⁷ HAVASRÉTI József, *Irodalmi szöszedet: a széljegyzet*. [http://magyarnarancs.hu/publicisztika/irodalmi_](http://magyarnarancs.hu/publicisztika/irodalmi_szoszedet_a_szeljegyzet-52548)
[szoszedet_a_szeljegyzet-52548](http://magyarnarancs.hu/publicisztika/irodalmi_szoszedet_a_szeljegyzet-52548).

⁸ SZENTKUTHY, *i. m.*, 543.